

Kronika

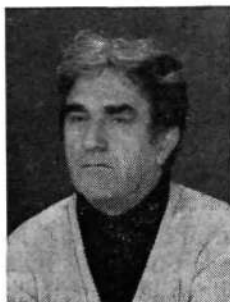
Prispevek legionarja revolucije

Književnost

»Ni ga bilo mogoče aretirati ali ubiti, kajti povsod so bile njegove oči in njegovi vohuni so si vse zapisali, celo najmanjšo kretnjo. Naposled je bilo dogovorjeno, da se skliče običajna seja politbiroja. Berija bi seveda tudi moral priti. Ko je napočil določeni dan, so se člani politbiroja zbrali okoli konferenčne mize. Vrata so se zaprla. Na znamenje so vsi planili na noge, zdrveli k Beriji, ga zgrabili za vrat in ga zadavili.«

Nikita Hruščov Anvarju el Sadatu

(Delo, 27. 2. 1982)

Kajpada je zelo res, da naš slovenski revolucionar in upornik Ivan Kreft nikakor ni ne Stalin ne Roosevelt ne Churchill ne De Gaulle in ne Tito. Zaradi tega spet zelo preprostega dejstva Kreftovi *Spori in spopadi** v spominih in dokumentih ne morejo biti ne več, pa tudi manj ne, kot zapiski legionarja revolucije in protifašističnega boja. Enega izmed milijonov legionarjev, ki so se bojevali od konca prve svetovne vojne naprej proti kapitalizmu, fašizmu in nacionalnemu socializmu. Tovrstnim spominom legionarjev, ki niso nič drugega kot personalni humus revolucije in revolucij, iz katerih rastejo nove oblastniške strukture, pa je mogoče prav tako oporekati, kakor tudi te spomine razglašati za obvezno čtivo v šolah, kot to predlaga eden izmed recenzentov *Sporov in spopadov*. Legionarskih spominov je zdaj čedalje več v knjigarnah tega sveta. V starih, dobrih časih so ljudje drug drugemu pripovedovali svoje *doživljaje*, ne pa spominov. A takrat še ni bilo med ljudmi tistega, čemur danes pravimo *politika*. Ko se je med ljudmi uveljavila pred dvema ali tremi stoletji politika in z njo vred politični aktivizem, so ljudje prenehali pripovedovati svoje *doživljaje*. Začeli so pisati svoje politične spomine. In tako smo tudi Slovenci dobili ob koncu prejšnjega stoletja prve pisane spomine ali tako imenovano memoarsko književnost. Preprosti, posameznikovi *doživljaji*, ki so se tisočletja porajali iz skrivnosti človeškega življenja, so tudi pri nas izginili in prišel je čas interpretacij zgodovine, pri čemer je treba reči, da eni

* Ivan Kreft, *Spori in spopadi* v spominih in dokumentih. Prva knjiga. Str. 487. Opremil Jule Jančič. Založba Obzorja. Maribor 1981.

spomini praviloma zanikajo druge, vsi skupaj pa tako imenovano uradno zgodovinsko vedo in pisanje.

Ko bralec natančno premisli Kreftovo knjigo in ob njej tudi spomine Franceta Klopčiča, Toneta Fajfarja, Ivana Mačka, Alekseja Baeblerja, Edvarda Kardelja in drugih, spozna, da »objektivne« zgodovine oziroma interpretacije dogodkov od leta 1900 do danes še nimamo in ju še dolgo ne bomo imeli. Ne v svetovnem ne v evropskem pa tudi ne v slovenskem prostoru. Nedavni spopad ob Dedijerjevi knjigi o Titu — v duhu in kar zadeva metodo kritike je bilo vse skupaj zelo blizu stalinskoždanovskemu žargonu in načinu mišljenja — nam je odkril in potrdil le to, *kakšno* zgodovinsko analizo in sintezo si želijo nekateri posamezniki in za njimi stoječe in delujoče politične sile. Z zgodovinsko vedo pri nas pa je približno tako kot s statistiko, kateri so že zdavnaj okrnjene pravice do resnice, ali pa so ji celo bile odvzete. Tudi drugod po svetu in ne le pri nas. Saj državniki, politiki in gospodarstveniki pričakujejo, naročajo in terjajo od statistike ponavadi le to, kar oni sami želijo, da bi bilo res in kar jim koristi za utrjevanje njihovega položaja in moči. To pa je vedno, kot je znano, onstran in onkraj stvarnosti in dejstev. A dokler so protagonisti nekega zgodovinskega obdobja in njihovi prvi nasledniki še živi in navzoči, seveda ni mogoče napisati objektivne zgodovinske analize, sinteze, pa tudi kronike ne. Šele danes je mogoče kolikor toliko varno napisati zgodovino Cromwellove revolucije, ali pa velike francoske in ameriške revolucije. Čas po letu 1900 je podoben velikanskemu minskemu polju in gorje raziskovalcu, ki se po njem giblje po svoji volji in se ne drži uradno določenih ozkih poti med zakopanimi pošastmi v zemlji. Zato bomo še dolgo čakali, da se nam bodo dogodki tega stoletja prikazali v neponarejeni podobi in jasni luči. A bati se je, da sedanji in tudi prihodnji rod tega ne bosta pričakala.

Ivan Kreft sodi med tiste akterje v zgodovini in politiki, ki jim v teatru pravijo — *statisti*. Glavnim igralcem v teatru so dovoljene velike in poglavitne besede in dejanja. Statistom pa je dovoljeno le prenašanje rekvizitov, predstavljanje množice na odru, pa tu in tam takšen gib ali beseda, ki sta iz tega ali onega razloga potrebna dramaturgiji in režiji. In tako je tudi v politiki in v zgodovini političnih iger in bojev. Kreftova izpoved to potrjuje od prve do zadnje strani, zato je njen pisec in avtor eden izmed množice ganljivo poštenih, verujočih in discipliniranih statistov v revolucionarni igri tega stoletja. Vendar pa je res tudi še nekaj drugega.

Ne le v gledališču, tudi v politiki včasih in niti ne tako poredkoma statisti več vedo kakor pa glavni igralci in prvaki. In tudi več naredo koristnega. Toda kljub temu morajo gledališki in politični statisti molčati vse dotlej, dokler igra traja. Šele ko se postarajo, smejo politični statisti, in to le eden izmed stotih, napisati v svojih spominskih pričevanjih in spominskih člankih, kaj in kako je bilo v zgodovini in kaj se je v »resnici« dogajalo na odru zgodovine. In naš Ivan Kreft, kakor tudi France Klopčič, z vsemi svojimi dokumenti pošten in tudi tragično obarvan statist revolucije in političnih bojev po koncu prve svetovne vojne. Poštenjak in zanesenjak. Pravičnik in vernik. Disciplinirani legionar in veteran. Legionar, ki bi vsem nam, predvsem pa prihodnjim rodovom, povedal in zaupal, kako je bilo in kako se je v »resnici« kaj dogajalo. Ne le ob Kreftovih, marveč ob vseh legionarskih spominih pa se je treba še nekaj vprašati. Bog vedi, če niso *naša* spominska pričevanja le izraz in potrdilo

našega skoroda paničnega strahu, kaj bo z nami po naši smrti, kako nas bodo sodili, se reče-pozabili, kako bodo ponaredili naše delo in našo statistično vlogo v zgodovini in v revoluciji. In če pomislim, kako nekateri naši politologi, ki so vso svojo vednost pridobili iz besed na ščitnih ovitkih štirih ameriških kulturoloških in politoloških knjig, šarijo po naši zgodovini kot *neoorjunaši*, potem bi človek verjel Kreftovemu strahu in dvomu v novo generacijo, ki si je nadela naziv »kritična«.

In če pisec teh vrstic tudi sam ne bi sodil med statiste revolucije in narodnoosvobodilnega boja, o katerem zdaj beremo zgodovinarske razprave, nikakor ne bi verjel tistim skeptikom, ki nam zatrjujejo, da smo že zasuti s pragmatičnimi in agitpropovskimi ponaredki zgodovinske vede. Niti eno veliko, odločilno in temeljno vprašanje tega stoletja ni v zgodovinskih razpravah osvetljeno v pravični in resnični luči. Recimo, kaj z razredno naravo prve in druge svetovne vojne; kakšna je resnična razredna narava fašizma, nacionalnega socializma in vseh njima podobnih populističnih gibanj; kakšen je idejno moralni značaj leninizma-stalinizma; kaj je v resnici mir v Brest-Litovskem in kaj je v resnici pakt Stalin-Hitler. Itd. Zahodna desnica trdi svoje, vzhodna levica tudi, nobena pa ne ljubi resnice. Vsaj to je sedaj jasno. Ivan Kreft pa sodi med tiste poštenjake in idealiste kačurjevega tipa, ki verujejo, kako bodo s svojo spominsko besedo in z dokumenti, ki jih imajo pri sebi, spravili v pravičen tek zgodovinsko razpravljanje o preteklosti in tako pridali svoj rodovitni delež k »resnični« in »pravilni« zgodovini delavskega in komunističnega boja v svetu in na Slovenskem. Siziŕovo delo! Zakaj vsaj v tem in še v prvi polovici prihodnjega stoletja nikakor ne moremo pričakovati kolikor toliko objektivne zgodovinske analize tega stoletja in njegovih razredno političnih iger.

Kreftova pričevanja o revolucionarni komunistični taktiki in strategiji starih in mladih na Slovenskem med dvema vojnoma so kajpada dragoceno gradivo. Tako o Španiji in o tragediji španske republike, ki jo je porazil Stalin, ne pa Franco. O Stalinovi Rusiji in o Djugashvilijevih političnih metodah. O paktu Hitler-Stalin. O spopadu Partije s tako imenovano skupino visokošolskih »edelarhistov«, ki so na ljubljanski univerzi zavrnila ne le pakt Stalin-Hitler, marveč tudi celotno stalinovo politično partijsko propedeutiko. O sporu na književni levisi in o svetovno zgodovinskem dejanju Miroslava Krleža. O vseh teh in še nekaterih drugih problemih Kreftova knjiga objavlja gradivo in stališča, ki bodo prihodnjim letopiscem nudila koristno gradivo. Vendarle pa je treba reči, da so Kreftove misli o zgodovini in njenih dogodkih v idejnem in pragmatičnem soglasju s sedanjimi globalnimi stališči o sedmih desetletjih tega stoletja. Zato se ne dotikajo nekaterih bistvenih problemov moderne zgodovine — vprašanja totalitarizma na levisi in na desnici, delavskega gibanja in prve ter druge svetovne vojne, socializma kot esencialnega demokratičnega vprašanja, osebne usode jugoslovanskih partijskih kadrov od 1920 dalje itd.

Pravijo, da je zgodovina preteklosti najprej delo ljudskih množic. In če je tako, potem se je treba prikopati do sklepa, kako je vloga političnih organiziranih sil njihovih voditeljev v zgodovini le majhen in nepomemben »segment« vsega, kar se je dogajalo, ali pa se še dogaja v socialno politični igri sveta in človeštva. Segment že, je pa treba dodati, da je ta »segment«, kar zadeva vpliv in odločitve, še kako navzoč in močan. Eno pa je jasno, da človek od prvega trenutka svojega samozavedanja sanja o svobodi, pravici in ne-

smrtnosti. Te sanje pa so, tako rekoč, doslej v zgodovini vse politične sile in moči izkoristile v svoj prid in v svoj oblastniški interes. Človekov prometejski boj proti revščini, neznanju in nesvobodi je bil že na začetku izkoriščen za oblast norih »rimskih« cesarjev, če smemo tako metaforično reči. In ti nori »cesarji« vladajo še danes. Zakaj, kdo nam pove, kakšna je vendarle razlika med politiki, ki na seji strankinega vodstva zadavijo svojega sodruha, in pa dejanji, ki jih popisuje Gaius Suetonius Tranquillius v Knjigi Dvanajst rimskih cesarjev.

In ko zdaj prebiramo spomine Ivana Krefta, se naš spomin ustavi pri tem, kako so nekateri ponarejevalci in popravljalci zgodovine kmalu po vojni začeli izganjati iz šolskih knjig letnice, dogodke in tudi osebe. Vse to so počeli v imenu načela, da je pravilna zgodovina le tista, ki opisuje le delavske in delovne množice. V imenu tega načela so ponarejevalci izpustili iz zgodovinskih učbenikov prav vse, kar se ni dalo izkoristiti v ozkem pragmatičnem interesu njihovega političnega nazora. Kdor prebira naše zgodovinske učbenike, bo lahko spoznal, kakšna so bila naša ponarejevalska in spreminjevalska dejanja. Ampak to ni najhujše, zdaj so se najnovejši »zgodovinski« opisi spet krčili na opisovanje funkcije tako imenovanih reprezentantov (velikih ljudi) in velikih dogodkov. Pri vsem tem početju so mali in navadni ljudje, ki sestavljajo množico, le še propagandna dekoracija, sredi katere Big Brother ali Big Brothers »ustvarjajo« zgodovino. Ivan Kreft se v svojih spominih upira tudi tovrstni zgodovinski interpretaciji, saj je zaradi nje izgubil tudi pravo ime svojega rojstnega kraja, ki se zdaj imenuje Videm, čeprav se je imenoval v stoletjih Sveti Jurij ob Ščavnici. Ivan Kreft noče biti zgodovinar v pravem smislu te besede. Kar piše, tudi niso impresije, se pa v njegovih besedah skriva *sodba*. To je vsekakor pomembno, saj zdaj spet nekateri poizkušajo napisati nekakšno »sintetično« in »unitaristično« jugoslovansko zgodovino revolucije. Vsi še pomnimo, kako klavrno se je končal prvi povojni poizkus »Jugoslovanske zgodovine«. Vemo, da je svetovna zgodovina lahko le vsota nacionalnih zgodovin, nikakor pa ne more biti sinteza državnih zgodovin. Zato Ivan Kreft v *Sporih in spopadih* daje svoj delež za prihodnjo avtonomno slovensko politično zgodovino. To pa je tudi največji pomen teh zapiskov, katerih prvi del je zdaj izšel.

Zanimivo pa je še nekaj. Ne le v Kreftovi knjigi, marveč v vseh spominih starih revolucionarjev. Vsi začenjajo svoje spomine z otroško dobo, ta pa seveda sodi v čas stare avstrijske monarhije, v kateri smo živeli dolga stoletja. Znano je iz literature in psihologije, da so vtisi in doživljaji v otroški dobi bistveni in pomembni za vse življenje. Tudi stari Tolstoj je to vedel, ko je pisal svoje otroške doživljaje. Pa Ivan Cankar. Spomini na otroštvo so tedaj polni poezije, ljubeznivosti in človečnosti. In tako je zdaj pred nami silovit paradoks: stari revolucionarji nam svoja otroška — avstrijska — leta opisujejo sicer v kritični, a predvsem v poetični luči. Zanimivo!

Bojan Štih